

УДК 338.43.01:519.237.8:633.521

В. В. Тишковський
І. Р. Ахметов

к. е. н.

Житомирський національний агроекологічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВІДРОДЖЕННЯ ГАЛУЗІ ЛЬОНАРСТВА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена авторському трактуванню економічної категорії відродження та можливість її застосування у дослідженні проблем ринкової адаптації галузі льонарства в Україні. У публікації розглядаються економічні аспекти функціонування галузі льонарства в Україні. Запропоновані визначення та використання сукупності технологічних, організаційних, економічних, соціальних та екологічних чинників інноваційного розвитку льонівиробничих господарств для вирішення проблем відродження льонарства. Сформульовано управлінські засади посилення інтеграційних зв'язків у льонарстві, з метою зниження трансакційних витрат та зростання прибутковості галузі. Обґрунтовано доцільність відродження галузі льонарства на основі визнання пріоритетної ролі людського фактора, що забезпечить соціальний розвиток господарств галузі льонарства.

Ключові слова: льон, відродження, інтеграційні зв'язки, соціальний розвиток, модель, взаємодія.

Постановка проблеми

Галузь льонарства в Україні протягом тривалого часу займала провідні позиції у галузевому комплексі національного господарства, що було одним з пріоритетних векторів розвитку аграрного сектора економіки. Значними були обсяги представлення льонарської галузі України на світовому ринку. В останні десятиліття, в умовах соціально-економічної кризи, в аграрному секторі економіки та у країні в цілому, відбувся спад виробництва льону, який супроводжувався втратою традиційних ринків збуту, посиленням депресивних тенденцій в галузі, ускладненням відносин між льоносіючими підприємствами та заводами-переробниками. Внаслідок чого стало різке скорочення посівних площ під льоном-довгунцем, зменшення урожайності льону, зважаючи на високі ціни на добрива, а отже, зменшення обсягів валових зборів, що призвело до занепаду галузі. У ситуації, яка склалася, льонарська галузь має два шляхи: дотримання існуючих депресивних тенденцій з поступовим зведенням обсягів виробництва до нуля, ліквідацією активів та орієнтуванням споживання на імпортовану продукцію або відновлення позицій на внутрішньому та світовому ринках, на основі спрощення і вдосконалення структури взаємовідносин між суб'єктами галузі та реалізації потенціалу специфічних галузевих активів. З приводу цього, виникає необхідність розробки організаційно-економічного механізму відродження галузі льонарства, що й зумовило тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми розвитку льонопромислового підкомплексу розглядаються у працях В. Зіновчука В. Дідори, В. Ткачука, Н. Кравчук, І. Карпця, Ю. Ліпського, В. Москаленка, А. Скорченко та інші, де, в основному, досліджено стан розвитку льонарства в умовах його ринкової трансформації. Однак, триваюча стагнація галузі льонарства за зростаючих потреб у продукції галузі потребує конкретизації причин занепаду та обґрунтування можливостей відродження галузі [1, 9].

Мета, об'єкти та методика дослідження

Метою досліджень є наукове обґрунтування організаційно-економічного механізму відродження галузі льонарства України.

Об'єктом дослідження є процес відродження галузі льонарства на основі організаційно-економічної моделі розвитку.

Методологію дослідження склали: діалектичний метод пізнання і системний підхід до дослідження процесів функціонування галузі в аграрному секторі. За допомогою *абстрактно-логічного* методу, зокрема прийомів *аналогії та співставлення*, уточнено поняття «відродження» та визначено характерні чинники, які визначають процеси його формування і функціонування. Методи *індукції та дедукції, аналізу і синтезу* використовувалися у процесі розробки механізмів функціонування галузі льонарства.

Результати досліджень

За останні десятиліття, у процесі становлення України та трансформації вітчизняної економіки, посівні площі льону-довгунцю зменшилися у 172 рази (табл. 1), а валові збори волокна льону – у 180 разів. У період політичної кризи ця тенденція зберігається і останніми роками погіршується, що призводить до повного знищення галузі. Урожайність льону в останні роки зменшилася, що залежить від високого рівня цін на мінеральні добрива та зменшення обсягів виробництва власного насінневого матеріалу. Максимальна урожайність спостерігалася у 2009 році – 6,5 ц/га [3; 4; 11].

Таблиця 1. Виробництво льоноволокна в Україні за 1990–2013 рр.

Рік	Посівна площа, тис. га	Урожайність льоноволокна, ц/га	Валовий вихід волокна, тис. т
1990	172	6,4	108
1995	98	5,0	48
2000	23	4,2	8
2005	25	5,4	12,7
2006	14	5,1	5,3
2007	13	3,3	3,8
2008	7	5,1	3,0
2009	2	6,5	1,2
2010	1	4,0	0,4
2011	1	2,0	0,6
2012	<1	2,2	0,6
2013	<1	2,1	0,5
2013 р. у % до 1990 р.	0,5	31,2	0,6

Джерело: розраховано за даними [8].

Розвиток льонарської галузі зосереджений, переважно, у Поліссі України, яке займає 20,5 % території країни. Кількість льоносійних районів майже в кожній області постійно зменшується. Істотне зменшення спостерігається у Сумській, Тернопільській, Львівській та Хмельницькій областях. Найбільшу кількість льоносійних районів мають Чернігівська, Житомирська, Волинська та Рівненська області [8].

Крім вищеназваних областей, в Україні незначні площі посіву льону-довгунцю розміщені у Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях. Ці райони мають найбільш сприятливі кліматичні умови для вирощування льону – (високу зволоженість земель, велику кількість опадів), наявність льонозаводів, відповідні традиції сільського населення щодо вирощування льону.

У процесі наших досліджень узагальнено теоретико-методологічну базу існуючих у науковій літературі визначень поняття «відродження» як економічної категорії, сформульовано авторський підхід до трактування «відродження», що розглядається як поступальний процес кількісних та якісних перетворень. підґрунтям якого є відновлення діяльності льоногосподарств на основі застосування інноваційних розробок у технологічному процесі, з метою забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності вітчизняної льонопродукції, формування цінової політики, збалансування попиту та пропозиції у льонопродукції, розширення ринків збуту за допомогою використання сучасних маркетингових технологій, а також покращення матеріального й духовного стану виробника.

Усі негативні процеси, що відбувалися і тривають у льонарстві, зумовлені як специфікою галузі та її продукції, так і загальними системними змінами у економіці агросектора та країни в цілому. Особливо слід відзначити наступне: залежність від природних факторів, що потребує специфічної матеріально-технічної бази та особливого поєднання виробничих ресурсів [3]; у виробництві льоносировини застосовується специфічна техніка та технології. Специфічність техніки збільшує термін експлуатації техніки, що зумовлює додаткову потребу в ресурсах на її ремонт і оновлення, знижує можливості впровадження науково-технічного прогресу [2,7,10]; Льонопромисловий підкомплекс – це кредитомістка галузь, яка не може нормально розвиватися без залучення зі сторони додаткових фінансових ресурсів, передусім у формі короткострокових кредитів, для здійснення поточних платежів з метою забезпечення операційної діяльності. Тому, льонопереробні підприємства повинні мати значні суми коштів для покриття сезонних витрат. Галузь льонарства є найменш інвестиційно привабливою галуззю, вона повільніше за інших пристосовується до мінливих економічних і технологічних умов [11]; причиною є тривалий період

виробництва льонопродукції, який продовжується нерідко більше року і характеризується поступовим наростанням вкладень від початку виробництва до переробки й одночасним вивільненням коштів при одержанні готової продукції. Потенційні інвестори, як правило, спрямовують свій капітал, насамперед, у ті виробництва, де має місце швидкий кругообіг коштів, а отже, – можна отримати і швидко віддачу від інвестування; висока трудомісткість льонарського виробництва за достатньо низьких рівнів фондоозброєності та оплати праці [6].

Значне скорочення площ та обсягів виробництва продукції льонарства, у сукупності з іншими чинниками, створили загрозу і переробній галузі. За період 2000–2013 років кількість льонопереробних заводів в Україні зменшилася з 28 до 4, а їх виробничі потужності – з 59,0 до 7,0 тис. тонн льоноволокна за рік. Практично, повністю зупинилися Житомирський та Рівненський текстильні комбінати, що зменшило внутрішній попит на волокно [5].

Відродження вітчизняного льонарства, передусім, пов'язане зі збереженням існуючих переробних підприємств. Якщо вся вироблена сільгоспвиробниками льонопродукція буде використана всередині країни, площу посіву льону-довгунцю при середній урожайності льоноволокна, яка склалася за останні п'ять років, – 3,5 ц/га, доцільно збільшити, принаймні, до 3 тис. га.

Зважаючи на територіальне розміщення діючих заводів, можна вважати, що центрами льонарства, а відповідно, й розміщення посівів льону-довгунцю, у перспективі, будуть Рівненська, Житомирська, Чернігівська та Львівська області. На базі діючих заводів доцільним є створення інтегрованих льонарських формувань, що дасть змогу узгодити потреби й інтереси виробників льоносировини та переробних підприємств.

Відродження галузі льонарства може відбутися лише на основі застосування новітніх розробок, які відповідають світовим стандартам якості та зорієнтовані на виробництво конкурентоспроможної продукції. Такий підхід сприятиме формуванню сучасних принципів управління процесом відродження вітчизняного льонарства на основі якісних системних перетворень у галузі. Забезпечуючи вихід галузі льонарства на вищий якісний рівень, розроблено організаційно-економічний механізм відродження галузі, ефективність дії якого полягає у раціональному поєднанні організаційних, технологічних та економічних важелів і стимулів, що спрямовані на задоволення виробничих потреб льонозаводів (рис. 1).

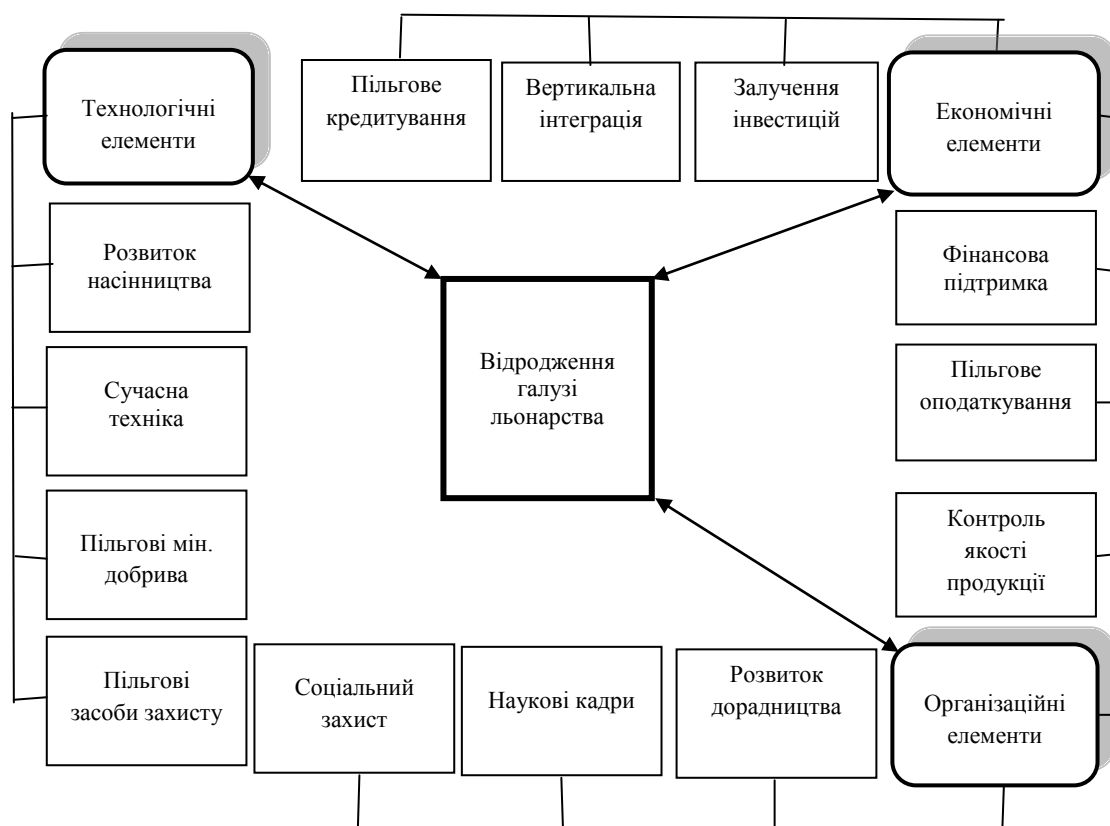

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм відродження галузі льонарства
 Джерело: власні дослідження.

Такий підхід забезпечить виробництво високоякісної льонопродукції та створення позитивного конкурентного середовища на загальнодержавному рівні в цілому і, безпосередньо, у кожному льоногосподарстві. Роботу організаційно-економічного механізму необхідно розглядати у двох ракурсах – на макро- та мікрорівнях. На макрорівні формуються основи взаємодії окремих елементів механізму, які згодом деталізуються на мікрорівні.

Акцент на ефективності запропонованого механізму відродження вітчизняного льонарства полягає у концентрації та поєднанні природних, технологічних, соціально-економічних й трудових ресурсів, пов'язаних з виробництвом, обслуговуванням, переробкою та реалізацією льонопродукції шляхом впровадження нововведень; забезпечення добривами, якісним

насіннєвим матеріалом, засобами захисту від шкідників і хвороб та бур'янів, льонарською технікою, паливом, пошуком нових шляхів реалізації льонопродукції.

В останній час, коли Україна входить у світовий економічний простір, значну увагу приділено інноваційному розвитку аграрного сектора економіки. Основним джерелом нововведень є наукові розробки, які реалізуються шляхом запровадження та розвитку високотехнологічних процесів у виробництво й переробку льону. Процес виробництва та переробки необхідно здійснювати у відповідно до вимог світового конкурентного середовища та основних принципів сучасного управління інноваційним розвитком. Етапи інноваційного розвитку галузі льонарства, які знаходяться під впливом технологічних, соціально-економічних, організаційних та екологічних факторів, що у своїй сукупності мають забезпечити перехід до високоякісного управління виробництвом, переробкою та реалізацією льонопродукції як на внутрішньому, так і на світовому ринках.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Відродження галузі льонарства необхідно розглядати як поступовий процес становлення та розвитку. Стратегічним орієнтиром відродження галузі льонарства є забезпечення високопродуктивного аграрного виробництва на основі поєднання природно-кліматичних, соціально-економічних, науково-технологічних та екологічних аспектів діяльності льоновиробників. Важливою умовою інноваційного розвитку галузі льонарства є організація вітчизняного насінництва, механізація й автоматизація більшості трудомістких процесів виробництва та переробки льону, а також дотримання вимог екологізації процесу виробництва. Основні зони вирощування льону-довгунцю мають концентруватися саме в зоні розміщення існуючих льонопереробних заводів, які повинні стати основними інтеграторами у льонарському підкомплексі.

Перспективою подальших досліджень є розробка інноваційно-інвестиційної складової процесу відродження галузі льонарства.

Література

1. Elsner W. An industrial policy agenda 2000 and beyond: Experience, Theory and Policy // Bremen Contributions to Institutional and Social-Economics / eds. Biesecker, A. Elsner, W. Grenzdorffer. – К., 1998. – № 34.
2. Tyshkovskyy V. Influence alternative fertilizer on formation of the photosintetic potential of flax/ V. Tyshkovskyy, V. Smagliy// 5th in ernational scientific conference “European Applied sciences: modern approaches in scientific reseaches” . – Stuttgart: ORT Publishing, 2013 . – P. 67–71

3. Виробництво льноволокна та його використання / Карпець І. П., Скорчено А. Ф., Чурсіна О. П. та ін. – К. : Нора-прінт, 2002. – 128 с.
 4. Живетин В. В. Лен и его комплексное использование / В. В. Живетин, Л. Н. Гинзбург, О. М. Ольшанская. – М.: Информ-Знание, 2002. – 400 с.
 5. Кабанець В. М. Галузі льонарства та коноплярства України: стан та перспективи / В. М. Кабанець // Збірник наукових праць Інституту луб'яних культур УААН. – Суми : СОД, 2009. – Вип. 5. – С. 3–7.
 6. Кравчук Н. І. Формування конкурентоспроможності продукції льонарства Н. І. Кравчук, В. Г. Дідора, В. І. Ткачук // Вісник ЖНАУ. – Житомир: ЖНАУ, – 2009. – С.216 – 229.
 7. Наумов О. Б. Система підвищення якості в інтегрованому виробництві продукції з лляної сировини / О. Б. Наумов // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2005. – Вип. 204: в 5 т., т. 2. – С. 523–532.
 8. Офіційний веб-сайт. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.
 9. Синергетична парадигма економіки: моногр. / Є. І. Ходаківський, І. Г. Грабар, Ю. С. Цаль-Цалко [та ін.]. – Житомир, 2007. – 160 с.
 10. Технології вирощування льону з урахуванням особливостей сортової агротехніки / Житомир: ІСГП УААН, 2007. – 29 с.
 11. Чурсіна Л. А. Основи фундаментальних досліджень комплексної переробки луб'яних культур : навч. посіб. / Л. А. Чурсіна, К. М. Клевцов, Є. О. Калінський. – Херсон : ВКФ “СТАР” ЛТД, 2009. – 172 с.
-